

Letonija i neoliberalno ludilo

By [Prof Michael Hudson](#) and [Jeffrey Sommers](#)

Global Research, March 14, 2010

[Nova Srpska Politička Misao](#) 25 February
2010

I dok se veći deo svetske štampe fokusira na Grčku (ali i Španiju, Irsku i Portugal) kao na najproblematičniju oblast evrozone, dotle mnogo ozbiljnija, razornija, čak doslovce smrtonosna kriza koja je zadesila zemlje postsovjetske ekonomije nekako uspeva da ostane daleko izvan očiju javnosti.

Nema sumnje da je to zbog toga što je njihovo iskustvo optužnica na račun destruktivnog užasa neoliberalizma - i politike koju Evropa vodi prema ovim zemljama: umesto obećane politike usmeravanja ka razvoju u skladu sa zapadnoevropskim smernicama, Evropa ih tretira kao oblasti koje treba kolonizovati i pretvoriti u izvozna tržišta i tržišta koje će eksploatisati zapadne banke, oduzeti im sav ekonomski višak, odvući iz njih obučenu radnu snagu, u stvari ne samo obučenu nego radnu snagu uopšte, lišiti i nepokretnosti i građevina, i uopšte svega što su nasledile iz sovjetske ere.

Letonija trenutno proživljava jednu od najgorih ekonomskih kriza na svetu. Ta kriza nije samo ekonomska, ona je i demografska. Pad BDP od 25,5% tokom samo poslednje dve godine (skoro čitavih 20 odsto tokom 2009. godine) već sada je najveći pad BDP od kada se to beleži. I sam MMF u svojim ružičastim prognozama predviđa dalji pad od 4%, čime će ekonomski kolaps Letonije nadmašiti američku Veliku depresiju sa početka prošlog veka. Ali to još uvek nisu sve loše vesti: MMF predviđa ukupni deficit od 4,2 milijarde evra, a u 2010. godini iz zemlje će biti izneto još 1,5 milijardi evra, ili oko 9% BDP-a.

Štaviše, letonska vlada rapidno nagomilava dug. Od samo 7,9% BDP u 2007. godini, dug Letonije se projektuje na 74% BDP za ovu godinu, a MMF očekuje da će se 2014. godine stabilizovati na 89%, i to po najboljem scenariju MMF-a. Tako će dug biti daleko iznad granica dogovorenih u Mastrohtu, dozvoljenih za ulazak u evrozonu. A opet, upravo je ulazak u evrozonu bio glavni razlog koji je Centralna banka Letonije navodila za bolne mere neophodne za održavanje stabilne vrednosti domaće valute. Održavanje vrednosti valute je dakle spržilo kamare deviznih rezervi - koje su inače mogle biti uložene u domaću ekonomiju.

Za sve to vreme niko se na Zapadu ne pita zašto Letonija trpi ovakvu sudbinu, tako tipičnu za baltičke i druge postsovjetske ekonomije, samo još malo ekstremniju. S obzirom na to da je prošlo bezmalo 20 godina nakon što su 1991. godine ove zemlje postigle slobodu od SSSR, teško da se sovjetski sistem može okriviti kao jedini uzročnik svih njihovih problema. Čak se za sve ne može kriviti ni samo korupcija, amanet iz kasnog perioda raspada Sovjetskog saveza, samo još više uvećan, podignut na kub, i čak ohrabrivan u svom kleptokratskom pojavnom obliku, koji je toliko pospešio bogatu žetvu zapadnih bankara i investitora. Upravo su zapadni neoliberali finansirali ove privrede putem „*business friendly* reformi“ tako neumorno hvaljenih od Svetske banke, Vašingtona i Brisela.

Mnogo manji nivoi korupcije su naravno poželjni (ali kome drugom bi Zapad verovao?), mada bi njihov dramatičan pad verovatno samo popravio stvari do stepena na kome bi Estonija mogla da računa na otvoreni put u evrodužničko ropstvo. I susedne baltičke zemlje na sličan način pate od dramatičnog nivoa nezaposlenosti, pada ekonomskog rasta, srozavanja zdravstvenih standarda i povećane emigracije, stojeći na taj način u direktnoj suprotnosti sa zemljama Skandinavije i Finskom.

Džozef Štiglic, Džejms Tobin i drugi ekonomisti prisutni na javnoj sceni Zapada počeli su da objašnjavaju kako nešto ozbiljno nije u redu sa finansijskim poretkom koji zapadni ideološki trgovci izvoze na prostore na kojima je kolabirao sovjetski sistem. Neoliberalna ekonomija definitivno nije bila put koji je sama Zapadna Evropa odabrala za svoj oporavak nakon Drugog svetskog rata. Ovde je na delu bio sasvim nov eksperiment, koji je generalnu probu imao u Čileu, pred nišanima „momaka iz Čikaga“. U Letoniji su savetnici bili iz Džordžtauna, ali je ideologija suštinski ista: demontiraj vladu, a upravljanje prebaci političkim insajderima.

U svrhu postsovjetske primene ovog okrutnog eksperimenta ideja je bila da se zapadnim bankama, finansijerima i tobožnjim „slobodnotržišnim“ ekonomistima (takozvanim zato što su poklanjali društvenu imovinu, oslobađali je od oporezivanja, dajući novo značenje terminu „džabaluk“) daju slobodne ruke u najvećem delu sovjetskog bloka da bi oni dizajnirali čitave ekonomije. Kako se ispostavilo, međutim, svi njihovi koncepti su bili istovetni. Imena reformatora su bila različita, ali većina njih je bila vezana za ili finansirana od Vašingtona, Svetske banke ili Evropske unije. A s obzirom na to da su ovi sponzorisani od strane zapadnih finansijskih institucija, ne treba biti nimalo iznenađen što su oni osmislili koncept koji odgovara njihovim finansijskim interesima.

A takav nekakav plan ne bi usvojila nijedna demokratska vlada na zapadu. Javna preduzeća su razdeljena pojedincima od poverenja koji su ih brzopotezno preprodali zapadnim investitorima i lokalnim oligarsima koji su svoj novac držali na sigurnom, na nekom bezbednom *off shore* računu u nekom od zapadnih poreskih rajeva. Povrh svega, kreirani su lokalni poreski sistemi koji su omogućili da dva tradicionalno najveća klijenta banaka na zapadu - nekretnine i monopoli nad prirodnom infrastrukturom - budu takoreći neoporezovani. Na ovaj način njihovo iznajmljivanje i monopolska cena su na raspolaganju zapadnim bankama koje ih naplaćuju kroz kamatu, umesto da budu domaća poreska baza od koje bi se rekonstruisale ove privrede.

U Sovjetskom Savezu skoro da nisu postojale komercijalne banke. Umesto da pomogne ovim državama da stvore svoje domaće banke, zapadna Evropa je ohrabrila svoje banke da u ovim privredama oforme kreditne linije i kreditnu potražnju sa kamatama u evrima i drugim konvertibilnim valutama, i to zbog zaštite samih banaka. Ovo predstavlja kršenje prvog aksioma finansija: nikad ne indeksirajte svoj dug u konvertibilnoj valuti ako je vaš prihod indeksiran u nekonvertibilnoj. (Ali u slučaju zemalja poput Islanda, Evropa je obećala da će pomoći ovim zemljama da se priključe eurozoni, uz odgovarajuće politike podrške.) Takozvane „reforme“ sadržane su u pokaznoj vežbi kako da se oporezivanje sa biznisa i nekretnina (inače najdragocenijih klijenata banaka) prebaci na radnu snagu, ne samo kao jedinstvena stopa poreza nego i jedinstvena stopa socijalnog poreza, da bi se socijalno i zdravstveno osiguranje plaćali kao naknada koju plaća radna snaga, a ne da se isti finansiraju iz budžeta koji većinski pune viši poreski razredi.

Za razliku od prakse na Zapadu, ovde nije postojao značajan porez na imovinu. Zbog toga je vlada morala da poreski optereti radnike i industriju. Ali, opet za razliku od Zapada, ovde

nije postojao progresivni porez na prihod ili bogatstvo. Letonija je imala čak 59 odsto jedinstvene stope poreza na radnu snagu u mnogo slučajeva. (Predsedavajući američkih kongresnih odbora i njihovi lobisti mogu samo da sanjaju o tako kaznenom porezu na radnu snagu, kao benefitu za svoje glavne sponzore!) Sa ovakvim porezom, evropske zemlje nisu imale zbog čega da strahuju od ekonomija koje su se pojavile neopterećene porezima, bez ikakvih naplata poreza na imovinu i mogle su da opterete njihovu radnu snagu porezima, niskom cenom stanovanja, niskim troškovima zaduživanja. Ove ekonomije su zapravo trovane od početka. To je ono što ih je napravilo „tržišnim“ i „business friendly“ sa tačke gledišta sadašnje zapadne ekonomske dogme.

Bez snage da oporezuju nekretnine i drugu imovinu - ili čak da nametnu progresivno oporezivanje u višim poreskim razredima - vlade su bile primorane da oporezuju radnu snagu i industriju. Ova *trickle down* [1] fiskalna filozofija naglo je podigla cene rada i kapitala, dok su industrija i poljoprivreda u neoliberalnim ekonomijama postale suviše skupe da bi bile konkurentne sa „starom Evropom“. U suštini, postsovjetske ekonomije su pretvorene u izvozne zone za industrije stare Evrope i za bankarske usluge.

Zapadna Evropa se razvila, kao što je rečeno, tako što je štitila svoju industriju i radnu snagu, sa nametnutim pozamašnim porezima na zemlju i druge prihode koji nisu imali analogon u nužnim troškovima proizvodnje. Postsovjetske ekonomije su ovaj prihod „oslobodile“ da bi ga prikupile zapadnoevropske banke. Sve ove ekonomije, bez ikakvog zaduženja 1991. godine, postepeno su opterećivane dugom, indeksiranim u konvertibilnoj valuti, a ne u njihovim valutama. Zapadne banke pak nisu navikle da kreditima unapređuju kapitalne investicije, ili javne investicije i životni standard. Najveći deo ovih kredita davan je uglavnom na osnovu već postojećih aktiva, nasledenih iz sovjetskog doba. Novogradnja nekretnina se istina zahuktala, ali njen najveći deo je sada potonuo pod teretom negativnog kapitala. Međutim, zapadne banke zahtevaju da Letonija i zemlje Baltika sada plate tako što će iscediti još ekonomskog suficita putem još neoliberalnijih „reformi“ koje prete da primoraju još njihovih radnika da napusti zemlje u kojima privreda zamire i u kojima vlada siromaštvo.

Šablon koji podrazumeva vladajuću kleptokratiju na vrhu i prezaduženu radnu snagu na dnu - sa slabim ili nepostojećim sindikatima, uz minimalnu zaštitu na radnom mestu - pozdravljen je kao poslovno-prijateljski model koji ostatak sveta treba da oponaša. Postsovjetske ekonomije su bile istinski „nerazvijene“, imale beznadežno visoke cene i generalno nisu mogle da se takmiče sa svojim zapadnim susedima ni pod približno jednakim uslovima.

Rezultat je ekonomski eksperiment koji se izgleda oteo kontroli, distopija čije se žrtve sada tretiraju kao krivci. Neoliberalna *trickle down* ideologija - čija se primena izgleda priprema u Evropi i Severnoj Americi sa jednako napadnom retorikom - bila je toliko ekonomski destruktivna da te nacije sada izgledaju kao da su pretrpele vojni napad. Zaista je došlo vreme da se zabrinemo da li je Baltik generalna proba onoga što ćemo uskoro gledati u Sjedinjenim Državama.

Reč „reforma“ sada na Baltiku zadobija negativnu konotaciju, kao što se desilo i u Rusiji. Sada ta reč počinje da označava regresiju ka feudalnoj zavisnosti. I dok su švedski i nemački feudalci svojim letonskim imanjima vladali na osnovu toga što su bili zemljoposednici, sada Baltikom upravljaju na osnovu svojih deviznih hipoteka na regionalne nekretnine. Kreditno ropstvo zamenilo je negdašnje kmetsko ropstvo. Hipoteke daleko veće od stvarne tržišne vrednosti nekretnina, koje su tokom prošle godine pale za 50-70% (zavisno od tipa

nekretnine), takođe su daleko veće od platežne moći letonskih vlasnika. Obim deviznog duga je daleko veći od onoga što ove zemlje mogu da zarade od izvoza proizvoda svog rada, industrije i poljoprivrede u Evropu (koja teško da želi uvoz) ili u druge delove sveta, u kojima su se demokratske vlade zavetovale da će zaštititi svoju radnu snagu, da je neće prevariti i podvrgnuti je programima štednje bez presedana – sve u ime „slobodnog tržišta“.

Nekoliko decenija je prošlo otkako je u postsovjetske zemlje uveden neoliberalni poredak, a rezultati su katastrofalni, toliko da čak predstavljaju zločin protiv čovečnosti. Nije došlo do ekonomskog rasta. Na imovinu iz sovjetske ere jednostavno je natovaren dug. To nije način na koji se Zapadna Evropa razvila nakon Drugog svetskog rata, a ni pre njega – kao ni Kina nešto skorije. Ove države su pratile klasičan put zaštite domaće industrije, investiranja u javnu infrastrukturu, progresivnog oporezivanja, javnog zdravstva i propisa o zaštiti na radnom mestu, pravne zabrane protiv insajderskih zloupotreba i pljački – sve same anateme neoliberalne ideologije slobodnog tržišta.

Ono što je očito je da su ovde u pitanju osnovne pretpostavke za svetski ekonomski poredak. U srži današnje krize ekonomske teorije i politike su skoro zaboravljene premise i vodeći koncepti klasične političke ekonomije. Džordž Soroš, profesor Stiglic i drugi opisuju globalnu kazino ekonomiju (u kojoj je i sam Soroš imao udela) gde su se finansije odvojile od procesa stvaranja bogatstva. Finansijski sektor ima preterana, čak nenaplativo visoka potraživanja u odnosu na realnu ekonomiju robe i usluga.

U tome je ležala zabrinutost klasičnih ekonomista kada su se usmerili na problem rentijera, vlasnika imovine i posebnih privilegija čiji su prihodi (bez dodatnih troškova proizvodnje) doveli do de fakto poreza na ekonomiju – u ovom slučaju, nametanjem duga. Klasični ekonomisti su prepoznali potrebu da finansije podrede potrebama stvarne ekonomije. Takva je filozofija bila vodeća u američkim bankarskim propisima tokom tridesetih, koje su zapadna Evropa i Japan sledile od pedesetih do sedamdesetih kako bi unapredile ulaganje u proizvodnju. Umesto da testiraju sposobnost finansijskog sektora da se uključi u spekulativni višak, Sjedinjene Države su ukinule te propise osamdesetih. Od nešto malo ispod 5% od ukupnog profita SAD-a u 1982. godini, profit finansijskog sektora po odbitku poreza porastao je na čitavih 41% u 2007. U stvari, efekat ove aktivnosti sa nultom sumom je predstavljao dodatni „porez“ nad privredom.

Pored finansijskog restrukturisanja, glavna alatka u klasičnom priboru bila je poreska politika. Cilj je bio nagraditi rad i sticanje bogatstva, i prikupiti sve *free lunch* „spoljne“ društvene ekonomije kao prirodne poreske baze. Prednost ovakve poreske politike je što je umanjivala oporezivanje na stečeni dobitak (plate i prihodi). Zemljište je smatrano prirodnim dobrom koje nema veze sa troškovima proizvodnje u smislu radne snage (te stoga nema nikakvih troškova proizvodnje). Ali umesto da to bude prirodna poreska osnova, postsovjetske vlade su dozvolile da ih banke opterete dugom, a porast u vrednosti iznajmljivanja zemlje pretvore u kamatu. Rezultat svega, rečeno klasičnom terminologijom, jeste finansijski porez nametnut društvu u celini – prihod koje je društvo trebalo da akumulira kao poresku osnovicu koju će onda investirati u ekonomsku i socijalnu infrastrukturu kako bi celo društvo postalo bogatije. Alternativa tome je oporezovati zemlju i industrijski kapital. Međutim, ono čega se poreski sistem odrekao sada prikupljaju banke u obliku sve većih cena zemljišta – cena na koju kupci plaćaju hipotekarnu kamatu.

Klasični ekonomisti nisu mogli da predvide probleme koje Letonija sada ima. Bez skoro ikakvih ograničenja u sferi finansija ili regulativa na monopolsko formiranje cena, bez zaštite industrije, privatizacijom javnih dobara kako bi se stvorile ekonomije po principu „naplatne

rampe“ (“tollbooth economies”) i poreskom politikom koja osiromašuje radnu snagu i industrijski kapital a nagrađuje spekulante, privreda Letonije se nije mnogo ekonomski razvila. Ali ono što jeste postigla – i zbog čega je tako neštedimice hvaljena od Zapada – jeste njena spremnost da napravi ogroman dug kojim će sponzorirati svoju ekonomsku propast. Letonija je dobila premalo industrije, i premalo poljoprivredne modernizacije, ali zato ima privatni dug od preko 9 milijardi latija – za koji je sada izvesno da će biti prebačen na račun vlade, upravo kako se to desilo sa izvlačenjima iz dugova američkih banaka.

Da je ovaj kredit bio ponuđen produktivno kako bi se izgradila privreda Letonije, tada bi on bio prihvatljiv. Ali on je u najvećoj meri bio neproduktivan, namenjen inflaciji cena zemljišta i luksuznoj potrošnji, i bacio je Letoniju na kolena, u stanje blisko dužničkom ropstvu. Želeći da stvari prikaže ružičastijim i pospeši optimizam, Banka Letonije je izjavila kako je kriza dostigla svoju najnižu tačku. Izvoz je konačno počeo da se oporavlja, ali je privreda još uvek u groznoj besparici. Ako se sadašnje stanje nastavi, neće biti ni Letonaca koji bi nasledili taj neki ekonomski oporavak. Nezaposlenost još uvek iznosi preko 22%. Desetine hiljada Letonaca napustili su zemlju, a još desetine hiljada su odlučili da nemaju decu. Ovo je prirodan odgovor na tovarenje milijardi latija privatnog i javnog duga na grbače stanovnika. Letonija nije na putu ka finansijskom blagostanju koje ima zapad, niti postoji izlaz iz njene sadašnje regresivne poreske politike i antiradna snaga, antiindustrije i anti-poljoprivrede neoliberalizma koji je Brisel sve vreme slatkorečivo nametao kao uslov za podržavanje centralne banke Letonije uz jemstvo, samo da bi ona mogla da plati švedskim bankama koje su osmislile tako neproduktivne i parazitske zajmove.

Albert Ajnštajn je rekao da je „ludost kada neprestano ponavljate jednu istu stvar, a očekujete drugačije rezultate“. Letonija već skoro 20 godina sprovodi isti samodestruktivni, antivladin, antiradnički, antiindustrijski, antipoljoprivredni „prozapadni“ Vašingtonski konsenzus, a rezultati su sve gori i gori. U ovom trenutku, zadatak je osloboditi privredu Letonije neoliberalnog puta ka neokmetstvu. Za očekivati je da će biti izabran put zacrtan od ekonomista klasičara iz 19. veka, koji su usmeravali prosperitet koji sada vidimo ne samo na zapadu nego i u istočnoj Aziji. Ali ovo će zahtevati promenu ekonomske filozofije – a za to će biti potrebna promena vlade.

Pitanje je kako će odgovoriti Evropa i Zapad. Hoće li priznati svoju grešku? Ili će se ponašati bezobrazno do kraja? Znači koje danas uočavamo ne obećavaju. Zapad tvrdi da radna snaga nije još dovoljno osiromašena, da industrija nije još dovoljno izglednjivana, a ekonomisti da pacijent nije dovoljno krvario.

Ako je ovo ono što Vašington i Brisel sada pričaju Baltiku, zamislite šta se tek spremaju da urade sopstvenom stanovništvu.

[1] “Trickle-down ekonomija” se odnosi na politiku smanjenja poreza bogatima (prvenstveno poreza na kapitalnu dobit) u uverenju da će time pospešen ekonomski rast “teći na dole”, odnosno izazvati indirektnu korist za srednje i niže klase, koje nemaju direktnu korist od politike smanjenja ovih poreza. Kao nasleđe tzv. reganomike ovaj model je kritikovan u smislu da jednostavno ne funkcioniše a praktično je opovrgnut najnovijom krizom finansijskog sektora i epidemijom fiskalnih deficita, uz veliki porast nezaposlenosti i siromaštva u najvećem broju zemalja koji su *trickle-down* model u manjoj ili većoj meri primenili (prim.prev.).

Originalni tekst na engleskom možete naći na [Global Research](#), obavljen 15. februara 2010

The original source of this article is [Nova Srpska Politička Misao](#)

Copyright © [Prof Michael Hudson](#) and [Jeffrey Sommers](#), [Nova Srpska Politička Misao](#), 2010

[Comment on Global Research Articles on our Facebook page](#)

[Become a Member of Global Research](#)

Articles by: [Prof Michael Hudson](#) and [Jeffrey Sommers](#)

Disclaimer: The contents of this article are of sole responsibility of the author(s). The Centre for Research on Globalization will not be responsible for any inaccurate or incorrect statement in this article. The Centre of Research on Globalization grants permission to cross-post Global Research articles on community internet sites as long the source and copyright are acknowledged together with a hyperlink to the original Global Research article. For publication of Global Research articles in print or other forms including commercial internet sites, contact: publications@globalresearch.ca

www.globalresearch.ca contains copyrighted material the use of which has not always been specifically authorized by the copyright owner. We are making such material available to our readers under the provisions of "fair use" in an effort to advance a better understanding of political, economic and social issues. The material on this site is distributed without profit to those who have expressed a prior interest in receiving it for research and educational purposes. If you wish to use copyrighted material for purposes other than "fair use" you must request permission from the copyright owner.

For media inquiries: publications@globalresearch.ca